

תאומים במקורות היהדות ובהיסטוריה

ד"ר שמואל קוטק

תאומים במקרא

יעקב ועשו

„וימלאו ימיה ללדת, והנה תומים בבטנה — ויצא הראשון אדמוני, כלור כאדרת שער, ויקראו שמו עשו. ואחרי־כן יצא אחיו, וידו אוחזת בעקב עשו, ויקראו שמו יעקב“ (בראשית כה, כד—כו).

כאן מתארת לנו התורה תאומים השונים, כנראה, אחד מהשני. עשו היה „אדמוני“. יש הסוברים, שכל גופו היה אדום. אך רוב החוקרים מבינים ששערות היה אדמדמם. על כל פנים צבעו היה משונה יחסית למה שמקובל היה (עור לבון או שער שחור). פרויס אפילו מניח שיתכן שעשו היה „... בלונדיני כאשר צבעו כזה לא היה מצוי בין השמיים“.

ידו של יעקב אוחזת בעקב אחיו — יש המבארים שהוא יצא „בעקבות“ אחיו. אבל יותר סביר ומתקבל על הדעת להתייחס למקרא באופן מילולי. כנראה הילד הראשון יצא ומיד אחרי יציאת הרגלים הוציא השני את ידו כאילו היה אוחז ברגל אחיו.

ר' אברהם אבן־עזרא מתקשה ומעיר: „ופליאה גדולה היתה זאת הלידה בעבור שכל בן־אדם יוצא בשליא מכסה עליו והנה שתי השליות נפתחו רגע אחד!“ כאן המלה „שליא“ במובן שפירית (אמניון). על זה אפשר להשיב: שתאומים חד־ביציים הם באמניון אחד, אבל השינויים בצבע השער מראים ככל הנראה על עוברים דו־ביציים, ואז המיהת האבן־עזרא קיימת.

פרץ זרח

„ויהי בעת לדתה, והנה תאומים בבטנה. ויהי בלדתה ויתן יד, ותקחו המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה. ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו, ותאמר: מה פרצת עליך פרץ, ויקרא שמו פרץ. ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני, ויקרא שמו זרח.“ (בראשית לח, כז—ל).

לסיפור זה של התורה ניתן להעיר מספר הערות: ראשית, ברור לנו שהמילדת ידעה מראש שתמר תלד תאומים, למרות שאין לנו רמז לכך, בניגוד ללידת רבקה, שאם לא כן, מדוע קשרה חוט שני על ידו של הילד הראשון? שנית, ראוי לציין שאצל היהודים הבכור בין תאומים נחשב זה שהוציא ראש או אבר כלשהו החוצה (בניגוד לדעות אחרות).

שלישית, „מכאן שהחיה (המילדת) נאמנת להעיד על הבכור שהוא הבכור“ (תלמוד ירושלמי, בבא בתרא, ג, א). עיין גם בבבלי, קידושין ע"ד ע"א; „אמר

רב נחמן: שלשה נאמנים על הבכור. אלו הן: חיה, אביו ואמו; חיה (מילדת) לאלתר (מיד אחרי הלידה)...".

רביעית, המדרש מדגיש שאצל רבקה כתוב: „וימלאו ימיה ללדת“, וכאן רק „ויהי בעת לדתה“, סימן שאצל תמר לא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם (רש"י). אם כן היתה כאן דוגמא ללידה מוקדמת של תאומים. כמוכּן לא בא בחשבון שהניחו כי נולדו לשמונה חדשים, כאשר מקובל היה שעובר לח' חדשים איננו בר־קיימא (וזאת גם דעת היפוקרטס ורוב המתברים היוונים, פרט לאריסטו).

חמישית, בנוגע לדברי המילדת: „מה פרצת עליך פרץ“, אומר ר' דוד קמחי (רד"ק): „מה מאד פרצת גדר הרחם בדחקך על אחיך ויצאת!“. אחרים חושבים שרצה לאמר שפרץ תקף את אחי כדי לצאת ראשונה (ראה שמואל ב' ו, ח).

שוב חוזר ומעיר אבן־עזרא: „גם אלה במעשה פלא שנבקעו השליות יחד והשיב זה ידו ויצא אחיו“.

תאומים בתלמוד

טיפה אחת

„שני אחין תאומים, דטיפה אחת היה ונחלקה לשתיים“ (יבמות צח ע"א). חשבו אז שזרע האב גורם לצורת הולד, כאשר החומר שלו בא מדם האם מוקפא ע"י הזרע. מכאן חלוקת הטיפה לשתיים, דהיינו חלוקה של הזרע הפעיל לשתיים. (כך גם סבר אריסטו) א.

שפיר אחד או שני שפירים

„יצא הראשון מת והשני חי — טהור... ר' מאיר אומר: בשפיר אחד, טמא; בשני שפירים, טהור“ (אהלות, פרק ז, ה). אומרים הפרשנים: אם יש רק כיס אחד, שני הילודים יצאו בפתיחה אחת של הרחם. אם יש כיס נפרד לכל תאום, הרחם יסגר בין שתי הלידות. (עיין בדברי אבן־עזרא למעלה בנוגע לשליא אחת אצל רבקה ותמר).

לידת תאומים בשבת

„ת"ר: קושרין הטבור... אף חותכין וטומנין השליא כדי שיחם הולד... מודים חכמים לר' יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכין, מ"ט? דמנתחי אהדדי“ (שבת קכט ע"ב). רש"י מבין כאן ש„קושרין טבורן זה בזה“. נראה שחששו

א וראה במאמרי בגליון זה שציינתי את דיוק ההבנה של חז"ל ביחס לתאומים זהים. העורך

שמה יסתובבו התאומים ויתקשרו חבלי הטבור זה בזה, לפיכך היה מומלץ לחתוך אותם מהר עד כמה שאפשר היה.

ששה ששה בכרס אחד¹

על הפסוק „ויברך ה' את עובד אדום” (שמואל ב', ו), דרש רבי יהודה בר זבידא: „זה המות (אשתו של עובד אדום) ושמונה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד” (ברכות סג ע"ב).

במדרש נמצאת דוגמא אחרת של אותו הפלא: כתוב: „ובני ישראל פרו וישרצו...” (שמות א, ז). „כל אחת ואחת ילדה ששה ששה בכרס אחד”. אבל המדרש איננו חושש להגדיל עוד יותר את הגס: „ויש אומרים י"ב (שתיים-עשרה), דכתיב פרו — שנים, וישרצו — ב', וירבו — ב', ויעצמו — ב', במאד מאד — ב', ותמלא הארץ אותם — ב', הרי י"ב” (שמות רבה א, ז). ומוסיף המדרש: „ואל תתמה, שהרי עקרב שהיא מן השרצים יולדת ע' (שבעים)”.

במס' ברכות מוסיף „גליון הש"ס” בשם מפרשים אחרים „דשבעה חדרים יש באשה, 3 מימין ו-3 משמאל ואחד באמצע. אם תתעבר מימין יהיו זכרים ובשמאל נקבות ובאמצע טומטום או אנדרוגינוס. ונתעברו מכל החדרים רק לא מאמצע דטומטום הוי סימן קללה”. אבל ראוי לציין שחכמי התלמוד לא קבלו את דעת רוב היוונים, כולל היפוקראטס ואריסטו, שלרחם שתי קרנים דאז חשבו שהחצוצרות הן חלק מן הרחם. אמנם בספר יצירה מוזכר שבצד הימני של הרחם מתפתח עובר זכר, ונקבה בצד שמאל...

יתר עיבור (SUPERFOETATION)²

ענין זה כמוכן איננו שייך באופן עקרוני לנושא שלנו. בכל זאת רצינו להזכיר אותו בקיצור. מדובר על אפשרות שאשה אחת תתעבר משני בעלים.

---

1 ישנם כמה תאורים של לידת „ששה עוברים בכרס אחד” בהיסטוריה. בשנת 1831 ילדה אשה ששה ילדים חיים, בעיר דרופינג, אבל כולם מתו בערב אותו היום. בשנת 1844 קרה מקרה אחד באיטליה. בשנת 1847 בארצות הברית קרה עוד מקרה, ושני ילדים נשארו בחיים. בשנת 1885 מקרה בספרד, ילד אחד נשאר בחיים. בשנת 1888, בדאלאס, ארה"ב, נולדו 4 בנים ו-2 בנות וכולם נשארו בחיים (!) בורללי (BORELLI) מתאר מקרה של לידת 8 עוברים (1650). אבולקאסיס (ABULCASIS) מתאר מקרה אחד של 7 ילדים ומספר על מקרה של לידת... 15 ילדים בבת אחת! היסטוריון פולני אחד מזכיר מקרה של אשה שילדה... 36 ילדים בבת אחת, בשנת 1296 !! אמנם אריסטו חשב שהמקסימום במציאות הוא לידת 5 ילדים בני-קיימא, ונראה לי שזאת יכולה להיות הסיבה שמדובר בתלמוד ובמדרש על ששה ילדים, כדי להדגיש שאותה הלידה היא מעבר לטבע.

2 יתר עיבור גם תואר בהיסטוריה. חלק מהמקרים אולי נבעו מרחם כפול או מסיבות

היוונים חשבו ששתי הקרניים של הרחם נותנות אפשרות להריון נוסף. אחד מן המקרים המעטים שבתלמוד מומלץ על מניעת הריון על-ידי „מוך“ הוא זה של אשה בהריון, כדי שהיא לא תתעבר שוב והעובר הראשון יהיה לסנדל (Foetus compressus) (גידה מה ע"א). בתלמוד הירושלמי נאמר שקיימת אפשרות לעיבור נוסף רק במשך 40 הימים הראשונים של ההריון (ירו' יבמות, ה, ג).

המדרש על הלידה הראשונה (חוה)

אומר המדרש: „אמר ריב"ק: עלו למטה שנים וירדו שבעה: קין ותאומתו, והבל ושתי תאומותיו“. (בראשית רבה, כב, ג). המדרש מתבסס על הכתוב „ותוסף ללדת את אחיו את הבל“ (בראשית ד, ב), ודורש „תוספת ללידה ולא תוספת לעיבור“ (שם). את הסיבה המקראית לתאומות אפשר למצוא ברש"י על הפסוק הנ"ל (ריבוי המלה „את“). עיקר הדרשה הזו בילקוט שמעוני (סי' לה), אבל שם הדרשה הרבה יותר מפורטת, עם גרסאות שונות. „ר' מיאשה אמר: נולד קין ואשתו תאומתו עמו, ונולד הבל ואשתו תאומתו עמו“, שהרי לא היו אז נשים אחרות בעולם... דעה יותר פשוטה: „ר' אומר: קין והבל תאומים היו שנא'... ותוסף ללדת“... כאן ישנם רק שני תאומים במקום ה-5 בדרשה הקודמת.

ואפילו מוצאים כאן יתר עיבור (SUPERFOETATION): „בא עליה (על חוה) רוכב הנחש ועברה את קין ואח"כ בעלה אדם ועברה את הבל שנא', והאדם ידע את חוה אשתו. מהו ידע? ידע שהיתה מעוברת“ (שם). כך שהלידה הראשונה בהיסטוריה של האנושות נראית בעיני המדרש כלידת תאומים או רבת ולדים, או אפילו כמקרה של יתר עיבור ב.

אנאטומיות אחרות. מתארים סיפורים כאלה היפוקראטס ואריסטו, פארא (PARE) ושנק (SCHENCK); הארווי (HARVEY) הביא מקרה אחד. בודלוק (BAUDELOCQUE) מתאר מקרה שראה בשנת 1782. גם תוארו לידות ילדים בצבע-עור שונה, בדרך כלל אחד לבן ואחד שחור או מולטו. פרט לפעם אחת או שתיים הודתה האשה שהיו לה יחסי-מין עם שני אנשים, אחד לבן ואחד כושי, תוך זמן קצר, ומדובר ככל הנראה במקרים של עיבור נוסף. דעת אריסטו על יתר-עיבור ראה: DE GENERAT. ANIMAL. 773B.

ב ראה במאמרי בגליון זה על שני סוגי יתר-עיבור ועל דעת חז"ל בנידון. יש להוסיף שבסדר הדורות ציין את שמות נשותיהם של קין והבל — תאומת קין אשתו קלמאנא ותאומת הבל אשתו בלכירא. לא מצויין מה שמה של התאומה השניה של הבל. והנה בנוסף לתאומים שמנה ד"ר קוטק מהתורה ומהתלמוד יש להוסיף עוד אחדים: 1. רחל ולאה היו תאומות — סדר עולם רבה, פ"ב: 2. תאומות נולדו עם כל שבט ושבת ונשאום — פס"ז וישלח, לה, יז; רש"י וישב, לו, לה, ועי' פדר"א, ל"ט: 3. תאומה

בחוברת הקודמת של „אסיא“, חוברת כ', ניסן תשל"ח (כרך ה', חוב' ד'), עמ' 24—25, דוח ד"ר א. שטינברג על שני המקרים הטרטולוגיים הנמצאים בתלמוד ג. על הסיפור של הילד עם שני ראשים (מנחות לו ע"א) אין מה להוסיף. על התיאור של אדם הראשון כבעל שני פרצופים (עירובין יח ע"א) נוסיף אולי כמה מלים. „אמר ר' ירמיה בן אלעזר: דו-פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנא' אחר וקדם צרתני... כתוב: ויבן ה' אלק' את הצלע. רב ושמואל: חד אמר פרצוף וחד אמר זנב...“ (ראה גם ברכות סא ע"א).

התמונה של היצור הראשון כגוף אחד עם שני ראשים, אחד זכר ואחד נקבה (למרות המונח היותר מצומצם של 'פרצוף' = פנים), מזכיר, או יותר נכון מוזכר, גם באנדרוגינוס ההרמטי, מוכר לפעמים תחת השם רביס (REBIS) בכתבים האלכימיים. במה שנוגע למי שאומר: זנב, אנו מוזכרים בתאומים טרטולוגיים המחוברים דרך חלקם התחתון. אבל רש"י מבין בפשטות: „זנב היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה“. ראוי גם לציין שאם תאומים מחוברים הם מוגוזיגוטיים, שניהם מוכרחים להיות מאותו מין! תאומים כאלה נולדו בשנת 1575 בוונציה, על ידי אשה יהודיה בגטו. אולי אפשר לומר שעובר אחד היה לשני כזנב...

הזכרנו תאומים גורמליים וטרטולוגיים במקרא ובתלמוד: תאורים מעניינים ומתאימים לידע דאז. בנוגע לענין הבכורה העומד במרכז ההתעניינות במקרה של תאומים, הגישה שונה יחסית לרומאים שטענו שהבכור הוא הולד היוצא אחרון, כאשר זה שנוצר ראשון נדחה על-ידי השני בכיוון הפונדוס של הרחם, וכך השני יוצא ראשון.

נביא עכשיו כמה פרטים על ההתייחסות לתאומים בתרבויות שונות ובמיתולוגיה היוונית.

תרבויות פרימיטיביות

במלכות הבנין (BENIN), אשר נוסדה בסביבות המאה ה-13 באזור דרום-גינריה היו מקבלים תאומים בברכות ושמחות, והמלך תרם מינקת לאחד הילדים מכספו.

גולדה עם דינה, ותאומה יתירה גולדה עם בנימין — ב"ב, קכ"ג, א: ב"ר פ"ט, ט: 4. יהודה ותזקיה היו תאומים, וכן פזי וטוי היו תאומות, ושני הזוגות היו בני ר' חייא — יבמות סה, ב. העורך

ג בנוסף לתאורים המוקדמים של תאומי סיאם שהבאתי במאמרי הנ"ל, מצאתי כעת תאור מוקדם מכולם בספר „שער השמים“ לר' גרשון בן שלמה (1280 בערך), במאמר שמיני (הובא ע"י ד. מרגלית, קורות, ו, עמ' 686), וז"ל: „ופעמים תלד אשה ולד בשני ראשים ושני גופים עד הטבור ומשם ולמטה יתערבו שניהם ויהיו גוף אחד, וזה ראינו

במלכות לואנגו (LOANGO), ממשלה באנטו באפריקה התיכונה, שנוסדה בסביבות המאה ה-16, חשבו שלאם של תאומים היו יחסי—מין עם שדים, והמיתו אותה. לפעמים המיתו בנוקמה שפחה אחת, אבל את הילדים תמיד המיתו.

בכמה אומות באפריקה גם כן הרגו את התאומים, וכן בין האסקימו. באומה אינדיאנית אחת (COMANCHOS) הרגו אחד התאומים. חשבו לבזיון לאשה ללדת יותר מילד אחד כמו החיות! אזורים חשבו שבלי ספק אחד התאומים נוצר בזנות האשה. הדבר גרם לתוצאות אכזריות ביותר, כאשר לפעמים האם בעצמה המיתה אחד התאומים לפני שהכירו בהם כדי לא לקבל עונש עבירו.

אומרים שבשבט הוטנטוט נטלו אחד האשכים של הבנים כדי שלא יולידו תאומים. אם בכל זאת נולדו כאלה קבלו אותם בשמחה אם היו זכרים, ואם נולדו נקבות — המיתו את הפהות יפה. ואם זכר ונקבה, הוציאו את התינוקת מחוץ לכפר או הרגו אותה.

היו קיימים, אפוא, יחסים שליליים לתאומים בתרבויות הפרימיטיביות, כמו לכל דבר החורג מן הרגיל ומן הנורמה.

מיתולוגיה יוונית

תאומים: ליטו (LETO) התעברה מזוויס (ZEUS) עצמו, וילדה את ארטמיס (ARTEMIS) ואת אפולו (APOLLO), תאומים ממין שונה.

תאומים או יתר עיבור: לידה (LEDA) ילדה את קסטור (CASTOR) ואת פולוקס (POLLUX). קבלה אחת אומרת שהיא התעברה מזוויס, ואז הילדים היו תאומים ממין אחד. קבלה אחרת אומרת שהיא התעברה במשך אותו הלילה ע"י בעלה טינדרוס (TYNDAREUS) וע"י זוויס, ואז מדובר על עיבור נוסף (superfoetation).

יתר עיבור: אלקמנה (ALCMENE) התעברה גם מבעלה אמפיטריון (AMPHITRYON) וגם מזוויס. האחרון בא אליה בצורת הבעל כאשר זה היה במלחמה. מן הבעל נוצר איפיקלס (IPHICLES) ומזוויס נוצר הרקלס (HERACLES), הגיבור המפורסם.

שתי פנים: התמונה של ראש בעל דו-פרצופין מתבטאת אצל הלטינים הקדומים באיליל יאנוס (JANUS), שהיה ידוע כרוח אנימיסטי המגן על השערים. כאן מדובר על ראש אחד עם שתי פנים. הסתכלו עליו כאל המיועד לכל ההתחלות. ידוע שהחודש הראשון (ינואר) נקרא על שמו.

בעינינו בעיר הזאת. ולהלן הוא מביא תאור מספרו של אבן סינא על שתי תאומות המחוברות במותניהן מן הצד וגופן נבדל בראש ובידים וברגלים, וכשהגדילו ביקשה אחת מהן להינשא והאחות סירבה מפני בושת גילוי ערוותה. ומתאר את ההלטת השופט והנסיון שערך כדי לקבוע מי משתיהן היא העיקרית והקובעת ומי הטפלה לה.